

De dagen bezongen en vertaald

Recensie

Ovidius, *Fasti. De Romeinse kalender*. Vertaald en toegelicht door Marietje d’Hane-Scheltema (Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Genneep, 2021), 174pp. ISBN 978 90 253 1348 7.

Op naam van de productiefste klassieke Latijnse dichter P. Ovidius Naso (43 v.C. – 17/18 n.C.) staat naast zijn bekendste werken de *Metamorphoses* en de *Ars amatoria* ook een minder bekende bewerking van de Romeinse feestkalender, de *Fasti*. Van de beoogde twaalf boeken zijn er slechts zes bewaard. De juiste omstandigheden ontsnappen ons, maar de afwezigheid van de laatste zes boeken staat in verband met de ballingschap van de dichter in Tomi aan de Zwarte Zee. Daarmee beschikken we alleen over de maanden januari tot en met juni. De *Fasti* zijn geschreven in elegische disticha en staan vermoedelijk onder invloed van de *Aitia* van Callimachus. Invloed van enkele elegieën van boek IV van Propertius is evenmin uit te sluiten. Ovidius moet aan de *Fasti* hebben gewerkt in dezelfde tijd als hij zijn *Metamorphoses* schreef, in het eerste decennium van de 1ste eeuw n.C. In ballingschap heeft hij het gedeelte dat we nu nog hebben, aan een bewerking onderworpen en aan Germanicus opgedragen.

Marietje d’Hane-Scheltema biedt in dit boek een keuze uit de *Fasti* in de haar vertrouwde zesvoetige jamben. Op zich klinkt dat heel goed. Omdat wij in het Nederlands (anders dan bijvoorbeeld in het Duits) geen traditie hebben van vertalingen of gedichten in elegische disticha, zou een exacte navolging in dat metrum wellicht vreemd en onwennig overkomen. Toch kleven aan dit gebruik een groot nadeel en gevaar. Ovidius gebruikte bewust het elegische distichon, het metrum van de elegie: dat is een op zich afgesloten strofe van twee verzen die daardoor een eenheid van gedachte en van beeld vormt, met een rustpunt aan het eind. Binnen deze strofe kan de dichter dan zijn accenten leggen door te spelen met de woordvolgorde en de metrische

structuur, met name de cesuur. Het elegische distichon is dan ook synoniem met pointe. Wie dat gaat vertalen in een doorlopend en identiek metrisch schema, loopt serieus gevaar de eigen aard van Ovidius' poëzie net volkomen te missen. Dat is dan ook wat in deze vertaling geregeld gebeurt, met name wanneer de vertaling over de grens van de verzen door gaat lopen.

Een voorbeeld om dit duidelijk te maken, meer bepaald de aanhef (*Fasti*, I, 1-2):

*Tempora cum causis Latium digesta per annum
Lapsaque sub terras orta que signa canam.*

In beide verzen wordt een deel van de inhoud van het werk aangegeven. De *tempora* van de Latijnse kalender hebben specifiek betrekking op de Romeinse feesten. Daarentegen zijn de *signa* die opkomen en ondergaan, van een algemene en kosmologische orde. Daarmee is de inhoud keurig aangeduid in een parallelle structuur met het hoofdwerkwoord op het einde: *canam*. In de vertaling wordt dit:

*Hoe het Latijnse jaar zijn dagen indeelt, hoe
Dat komt en hoe de hemeltekens daarbij omgaan,
Wil ik bezingen.*

Het hele evenwicht dat Ovidius in zijn verzen legde, is daarmee verdwenen en kapot. Net het meest typerende element van Ovidius' dichtersinstrumentarium komt daarmee te vervallen. De pointes zijn weg.

Overigens moet het mij van het hart dat deze vertaling nu het derde Nederlandse boek over Ovidius is (na Antoon van Hooff, *Klassieke liefde. Eros en seks naar Ovidius*, en de vertaling van de *Ibis* door Christiaan Caspers), waarin mijn boek *Ovidius. Het verhaal van een dichter* (Amsterdam, 2018) volkomen wordt genegeerd.¹ D'Hane-Scheltema had mogelijk iets meer reserve aan mijn boek kunnen ontnemen bij het gebruik van het begrip 'leerdicht'. Evenmin als de *Ars amatoria* zijn de *Fasti* namelijk een leerdicht, in tegenstelling tot wat steeds beweerd wordt. In de klassieke literatuur (Lucretius' *De rerum natura*, Vergilius' *Georgica* en Manilius' *Astronomica*) zijn leerdichten geschreven in doorlopende dactylische hexameters en bespreken ze 'fysische' verschijnselen, terwijl de persoonlijkheid van de auteur op de achtergrond blijft. Niets van dit alles in de *Ars amatoria* of de *Fasti*. Integendeel zelfs: Ovidius doet in het eerste graag beroep op zijn eigen expertise en deskundigheid ter zake (of dat wil hij ons in ieder geval doen geloven) en ook in de *Fasti* duikt hij om de haverklap op. Beide werken zijn, evenals de *Heroides*, een poging van Ovidius om het genre van de eigenlijke Romeinse elegie (die slechts een beperkte thematiek had) te vernieuwen door één aspect uit te werken. Het onderwijs in de liefde is bijvoorbeeld ook te vinden in Tibullus, I, 4, terwijl Propertius enkele Romeinse mythen vertelt in zijn boek IV. De *Fasti* behandelen als een leerdicht, als een stuk didactische poëzie, is eigenlijk de plank mislaan en de ware aard van het werk niet onderkennen.

Michiel Verweij
Michiel.Verweij@kbr.be

Noten

¹ Met name het boek van Antoon van Hooff had aanzienlijk gewonnen bij gebruik daarvan, aangezien de auteur de teksten benadert zoals de classici van 50 jaar geleden plachten te doen, en geen enkel begrip lijkt te hebben voor het sindsdien gewonnen inzicht in de literaire aard van de subjectieve erotische elegie uit de Augusteïsche periode, maar integendeel eens te meer de oude clichés herkauwt en Ovidius' woorden letterlijk neemt. Het resultaat is dan ook tegenvallend.

